

Stasiak-Cyran, Marta

Najciekawsze obiekty i zabytki z badań w 2006 r. na osadzie kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, pow opolski, stan. 5

Archeologia Polski Środkowowschodniej 10, 41-52

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Najciekawsze obiekty i zabytki z badań w 2006 r. na osadzie kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, pow. opolski, stan. 5

Kolejny sezon badań wykopaliskowych w 2006 r. prowadzony był pt. *Badania archeologiczne osady z okresu rzymskiego w Nieszawie Kolonii stanowisko 5 – potęga i schyłek kultury przeworskiej we wschodniej Polsce*, który to projekt Muzeum Lubelskie w Lublinie realizowało w okresie od 21.08.2006 do 31.05.2007 roku w ramach programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe – ochrona zabytków archeologicznych” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹.

W roku 2006 badaniami objęto powierzchnię 707,5 m². Odkryto 31 nowych obiektów lub ich zespołów (obiekty mieszkalne, jamy gospodarcze, paleniska, piece, dołki postłupowe) i kontynuowano eksplorację 5 zarejestrowanych w latach poprzednich (ryc. 1A, B)².

Wykonano następujące analizy specjalistyczne: petrograficzno-mineralogiczną i technologiczną ceramiki (M. Pawlikowski 2006), paleobotaniczną węgli drzewnych (K. Cywa 2007) i polepy (K. Wasylińska 2007), archeozoologiczną (J. Kalisz 2006), a także charakterystykę środowiska przyrodniczego okolic Nieszawy (J. Nogaj-Chachaj 2007).

W 2006 roku wykopaliska w Nieszawie Kolonii były największymi nieinwestorskimi badaniami archeologicznymi w województwie lubelskim.

¹ Stanowisko – położone jest na terenie gm. Józefów nad Wisłą, woj. lubelskie – zostało odkryte w 1979 roku w trakcie badań powierzchniowych AZP, a systematyczne szerokopłaszczyznowe ratownicze badania wykopaliskowe prowadzone są tam z przerwami od 1996 roku (M. Stasiak-Cyran 2005 – tam dalsza literatura).

² Plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska z lokalizacją wykopów archeologicznych zamieszczono w artykule K. Wasylińskiej, K. Cywy, M. Stasiak-Cyran 2008 (w tym tomie).

Łącznie w wykopach 8 i 9 z 2006 roku odkryto 4090 niecharakterystycznych fragmentów ceramiki, 3152 fragmenty polepy, w dużej części ze śladami konstrukcji i 2278 ułamków kości zwierzęcych. Ceramika charakterystyczna

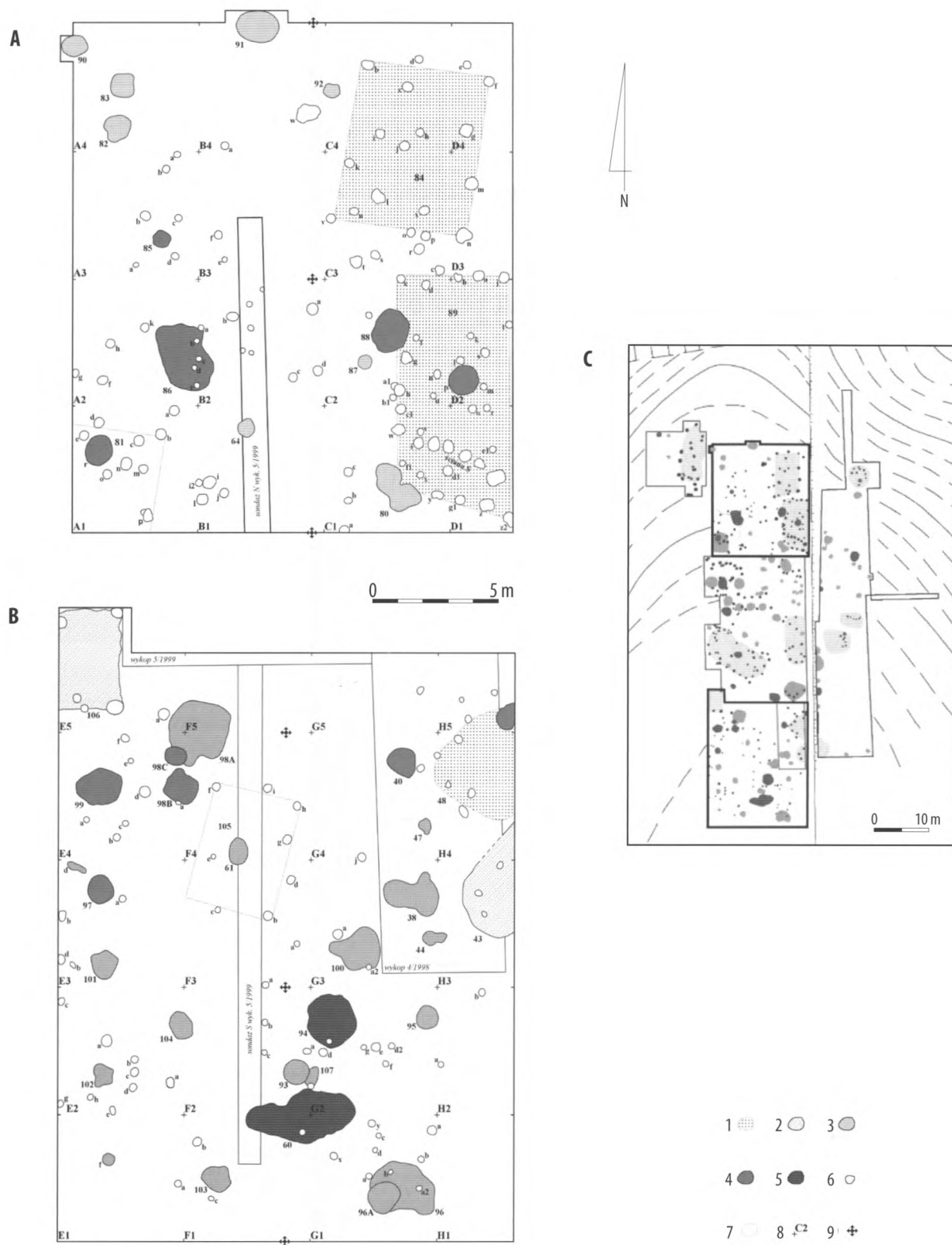
(wylewy, brzuśce ornamentowane, dna, ucha) została pozyskana w liczbie 739 fragmentów, co stanowi 15% całości tej grupy źródeł. Ponadto, do tego zbioru zaliczyć należy 14 naczyń zachowanych częściowo, ale w stopniu pozwalającym przynajmniej w 2/3 odtworzyć ich formę (ryc. 2: 1, 2).

Z zabytków wydzielonych wymienić można: 22 z żelaza, 5 z brązu (i srebra?), 6 z ołowiu, 4 ze szkła, 10 z kamienia i 5 z kości. Zgromadzony materiał stanowi dobrą bazę źródłową do chronologiczno-kulturowych interpretacji wyników badań oraz do analiz typologicznych i technologicznych.

Datowanie większości zabytków i obiektów przestrzennych odkrytych w Nieszawie Kolonii można zamknąć w obrębie faz B₂-B₂/C₁-C_{1a} okresu rzymskiego. Z tego etapu użytkowania osady pochodzą, między innymi, odkryte w ostatnim sezonie: brązowa szpila i fibula (ryc. 3: 3, 6).

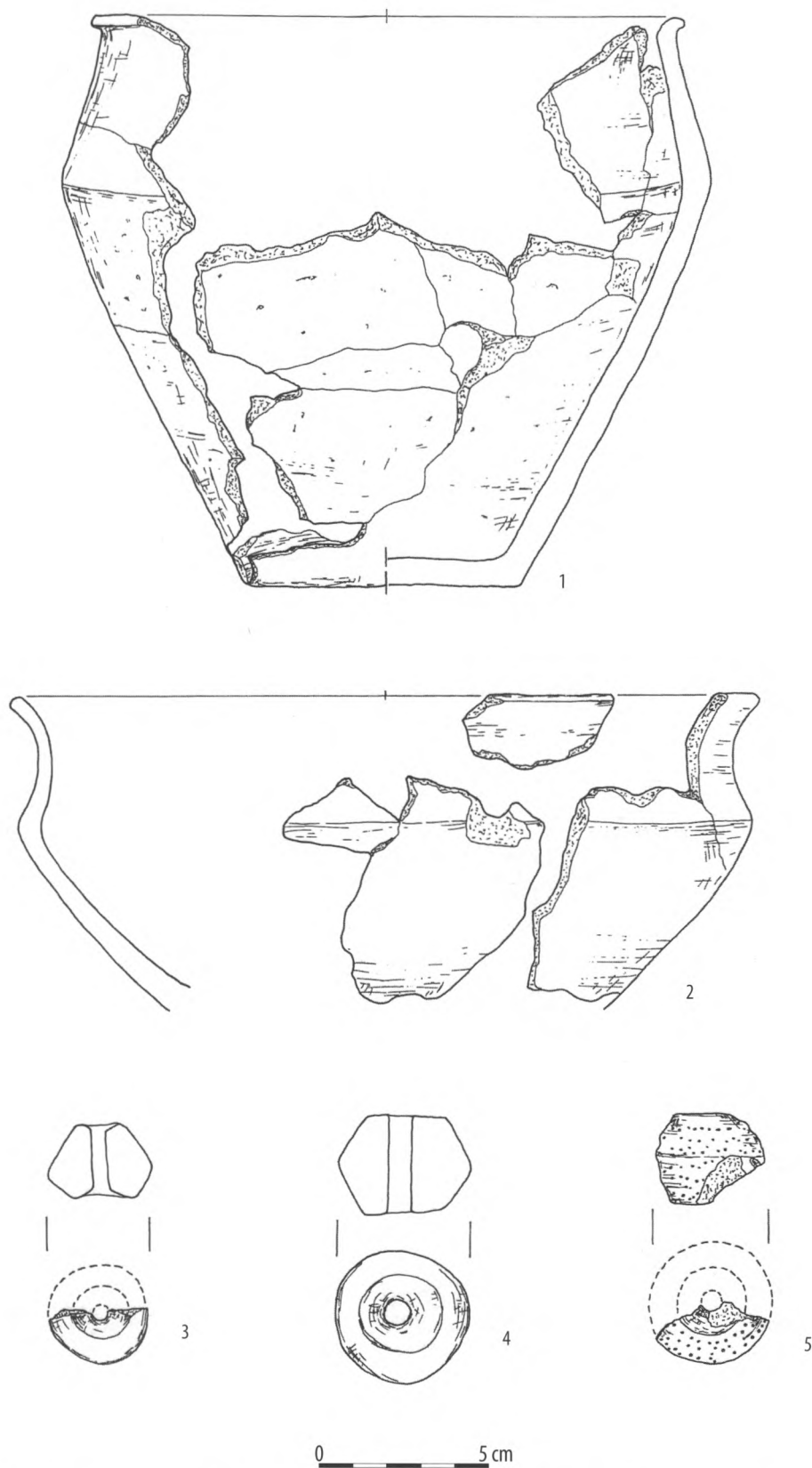
Szpila z brązu znaleziona w palenisku (obiekt 99) – należy do grupy IVa z profilowaną główką według Bernharda Beckmanna (ryc. 3: 3). Są one datowane na wczesny okres rzymski i sporadycznie występują jeszcze w początkach okresu późnorzymskiego (B. Beckmann 1966, s. 26-28, Taf. 2). Analogię do egzemplarza nieszawskiego może stanowić okaz z Kamieńczyka, pow. wyszkowski, z grobu 224/4, umieszczonego w fazie B₁ okresu rzymskiego (T. Dąbrowska 1997, s. 51, Taf. CXIV: 4). W Strobinie, pow. wieluński, stan. 3, podobną szpilę odkryto w zespole datowa-

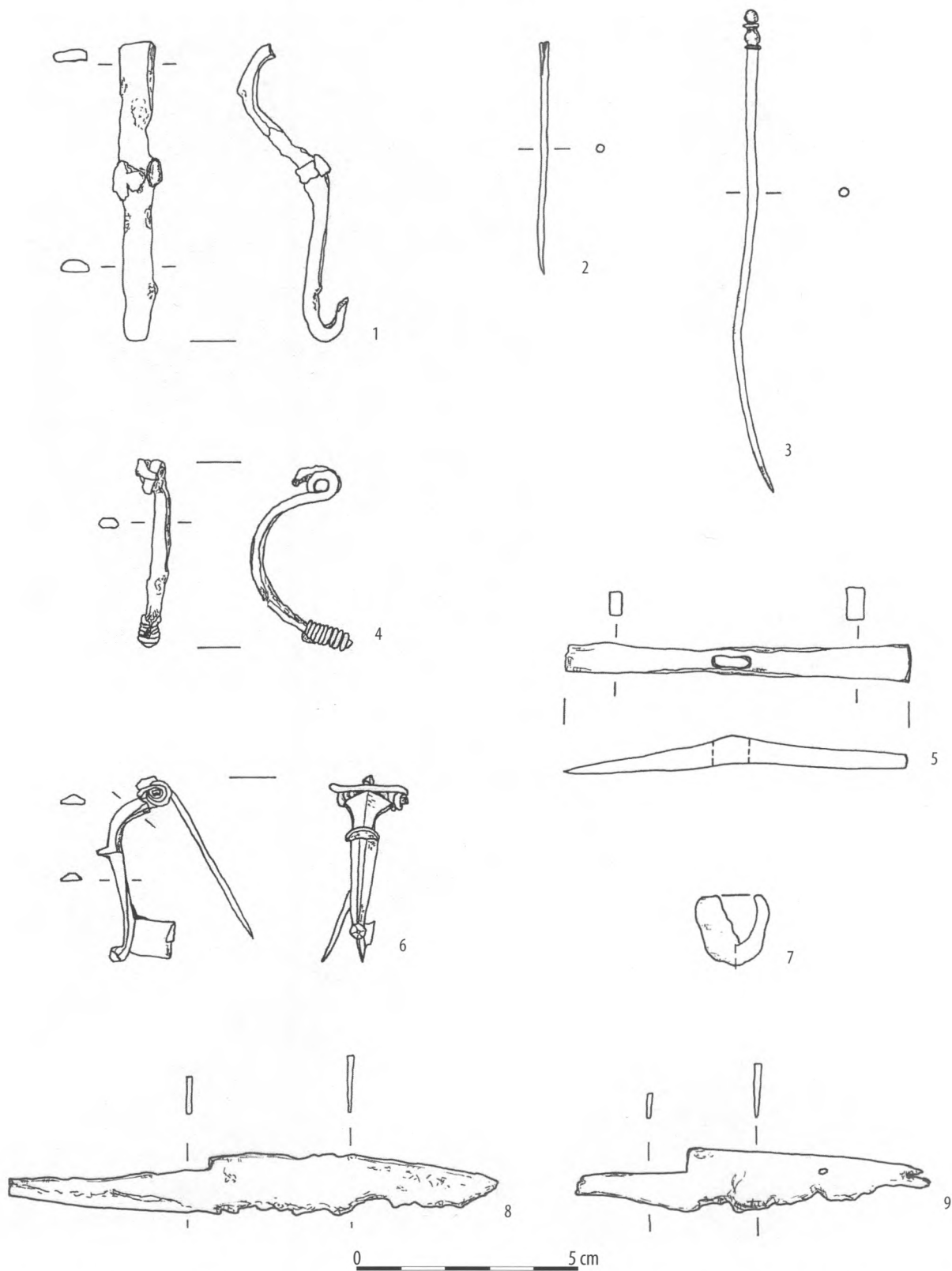
Ryc. 1. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Lokalizacja obiektów w wykopach archeologicznych: A – 8/2006; B – 9/2006; C – wykopy na planie sytuacyjno-wysokościowym. Legenda: 1 – obiekty o naziemnej konstrukcji słupowej; 2 – obiekty półziemiankowe; 3 – jamy gospodarcze; 4 – paleniska; 5 – piece; 6 – dołki posłupowe; 7 – domniemane konstrukcje słupowe; 8 – oznaczenia sektorów; 9 – oznaczenia arów. Rys. M. Stasiak-Cyran, oprac. komputerowe M. Drewniak.

Fig. 1. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Features in the archaeological trenches: A – 8/2006; B – 9/2006; C – trenches within topographic plan. Legend: 1 – overground pole constructions; 2 – semi-subterranean features; 3 – domestic pits; 4 – hearths; 5 – kilns; 6 – postholes; 7 – alleged pole constructions; 8 – sector markers; 9 – ares markers. Drawn by M. Stasiak-Cyran, computer image M. Drewniak.

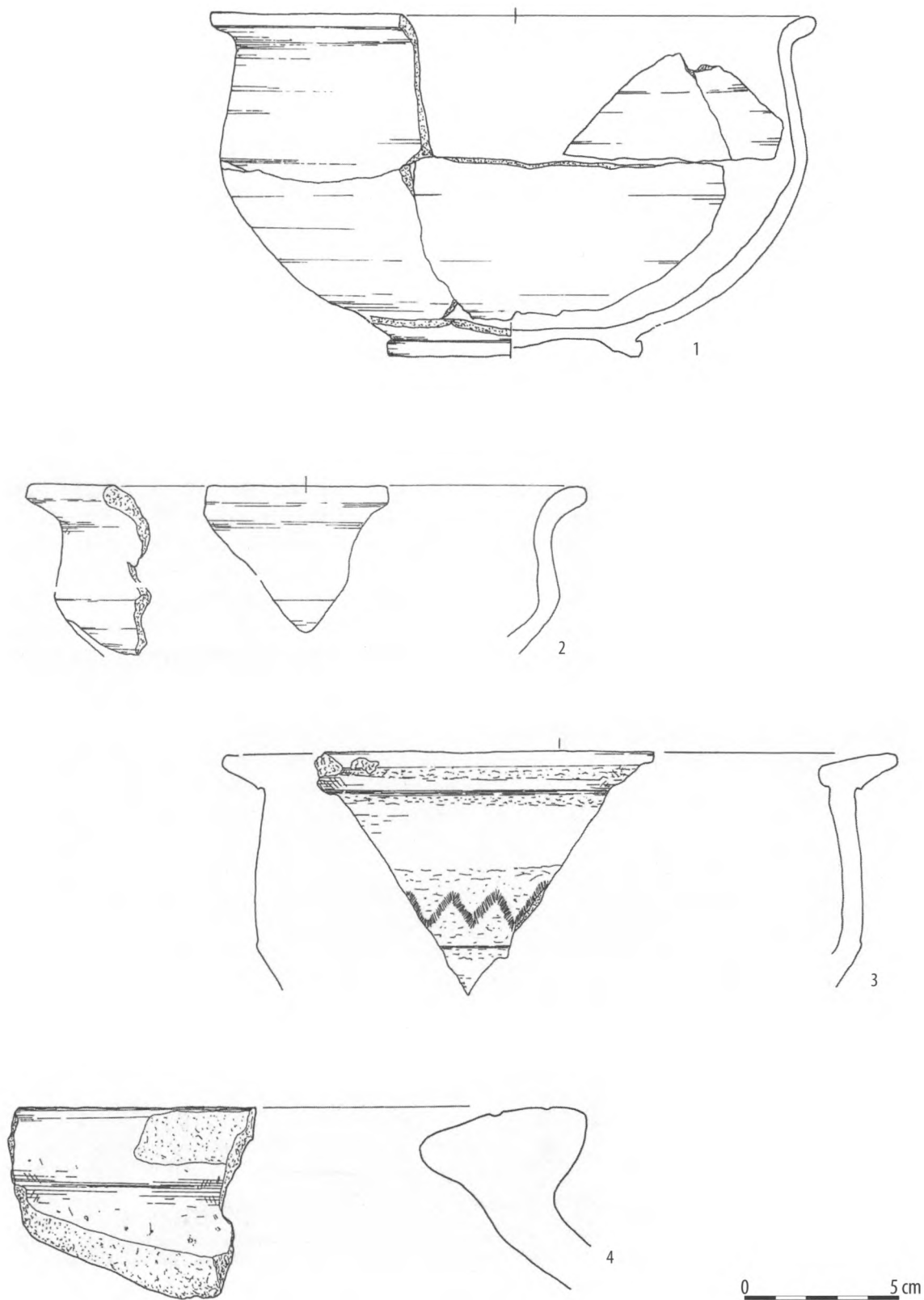
Ryc. 2. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Przykłady lepionych ręcznie naczyń i przęślików: 1, 2 – sektor G4, skupisko ceramiki w warstwie kulturowej; 3 – obiekt 89 (dołek „n”); 4 – obiekt 81 (dołek „p”); 5 – obiekt 95. Rys. M. Stasiak-Cyran (1, 3-5), M. Maziarczuk (2).

Fig. 2. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Examples of hand-made vessels and spindle-whorls: 1, 2 – sector G4; concentration of potsherds in the cultural layer; 3 – feature 89 (posthole “n”); 4 – feature 81 (posthole “p”); 5 – feature 95. Drawn by M. Stasiak-Cyran (1, 3-5), M. Maziarczuk (2).

Ryc. 3. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Zabytki metalowe: 1 – fibula, obiekt 82; 2 – igła, obiekt 103; 3 – szpila, obiekt 99; 4 – fibula, obiekt 81; 5 – młoteczek, sektor E1; 6 – fibula, obiekt 84; 7 – naczynie miniaturowe, obiekt 89; 8, 9 – noże, obiekty: 81, 86 (1, 4, 5, 8, 9 – żelazo; 2, 3, 6 – brąz; 7 – glina). Rys. M. Stasiak-Cyran.

Fig. 3. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Metal artefacts: 1 – fibula, feature 82; 2 – needle, feature 103; 3 – pin, feature 99; 4 – fibula, feature 81; 5 – small hammer, sector E1; 6 – fibula, feature 84; 7 – miniature vessel, feature 89; 8, 9 – knives /features: 81, 86 (1, 4, 5, 8, 9 – iron; 2, 3, 6 – bronze; 7 – clay). Drawn by M. Stasiak-Cyran.

Ryc. 4. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Przykłady glinianych naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego: 1, 2 – sektor G4, warstwa kulturowa; 3 – obiekt 103; 4 – obiekt 87. Rys. M. Stasiak-Cyran (3, 4), M. Maziarczuk (1, 2).

Fig. 4. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Examples of clay wheel-made vessels: 1, 2 – sector G4; cultural layer; 3 – feature 103; 4 – feature 87. Drawn by M. Stasiak-Cyran (3, 4), M. Maziarczuk (1, 2).

nym na początek II w. n.e. (B. Abramek 1982, s. 166-167, ryc. 12: d). Na koniec fazy B₁ oraz na fazę B₂ określaną jest chronologia grobu 26 z cmentarzyska w Siemiechowie, pow. łaski, skąd pochodzi kościany egzemplarz szpili z profilowaną główką (M. Jażdżewska 1988, s. 120, tabl. V: 10). Okaz z Nieszawy, któremu w obiekcie towarzyszy jedynie ceramika, można umieścić w fazie B₂, prawdopodobnie w jej wczesnym stadium, co odpowiadałoby początkowej fazie funkcjonowania osady.

Na fazę B_{2b} lub B₂/C₁ można datować doskonale zachowaną fibulę z brązu reprezentującą typ Almgren 84, znalezioną w obiekcie 84 (ryc. 3: 6). Tego typu fibule występują na obszarach północnej Panonii, Dacji, a na terenie ziem polskich lokalizowane są w dwóch skupiskach: w Małopolsce i nad dolną Wisłą (Kujawy), co wskazuje na duże znaczenie szlaku bursztynowego w ich rozprzestrzenianiu się. Przyjmuje się, że pochodzenie zapinek A.84 związane jest z markomańskokwadzką kulturą zachodniej Słowacji (T. Dąbrowska 1995, s. 14-23).

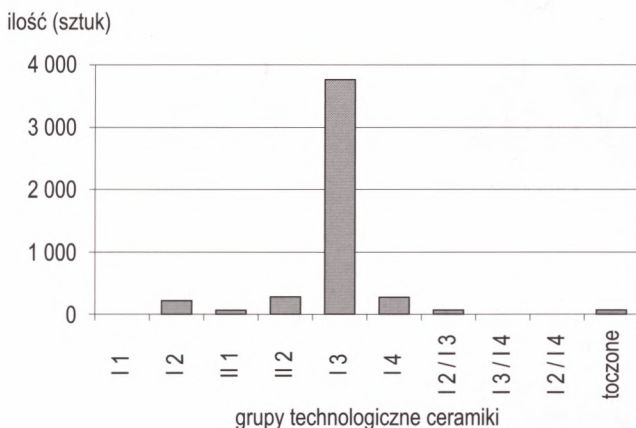
Z pozostałych dwóch zapinek, wykonanych z żelaza, odkrytych w 2006 roku na terenie osady jedną należy przypisać typowi Almgren 158 (ryc. 3: 4), drugą zaś, z jamy 82, ze względu na stan zachowania można zaliczyć do tego samego typu tylko z pewnym prawdopodobieństwem (ryc. 3: 1). Proste, jednoczęściowe zapinki z podwiniętą nóżką i górną cięciwą odpowia-

dające typowi 158 wg Almgrena są najpospolitszym typem fibul na obszarze kultury przeworskiej w okresie późnorzymskim. Należą też do form długotrwałych, gdyż pojawiają się jeszcze w fazie B₂/C₁ okresu rzymskiego i trwają do fazy D wczesnego okresu wędrówek ludów włącznie (m.in. K. Godłowski, L. Szadkowska 1972, s. 103), przy czym duże rozmiary i tamsłowata forma kabłąka, cechujące egzemplarz z jamy 82, są typowe dla późniejszych wariantów (K. Godłowski 1977, s. 26-27).

Ślady osadnictwa ze starszych epok, głównie zażytki krzemienne z paleolitu schyłkowego i epoki brązu (kultura trzciniecka i łużycka), odkryte zostały wyłącznie na złożu wtórnym – w obiektach i w warstwie kulturowej przeworskiej. W warstwie ornej zarejestrowano ponadto niezbyt liczne fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz, liczniejsze, nowożytniej. Do tego ostatniego okresu należy też odnieść 6 ołowianych kul z muszkietów.

Wykopalka w 2006 roku dostarczyły kolejnej serii ceramiki wykonanej na kole, odkrywanej zarówno w warstwie kulturowej jak i w wypełniakach obiektów (ryc. 4: 1-4). Pod względem technologicznym i stylistycznym mieści się ona w tradycji wytwórczości garncarskiej ludności kultury przeworskiej. Fragmenty naczyń wykonanych na kole odkryto w obiektach: 80, 87, 95, 96, 98A, 100, 103 i 106. Jednym z ciekawszych jest ułamek wylewu należący do misy z krezowatym wylewem, które to naczynia odpowiadają typowi 15 wyróżnionemu przez Halinę Dobrzańską dla ceramiki z osady w Igołomi (H. Dobrzańska 1990, s. 36-37). Fragment ten, odkryty w obiekcie 103, jest zdobiony ornamentem wyświecanym (ryc. 4: 3).

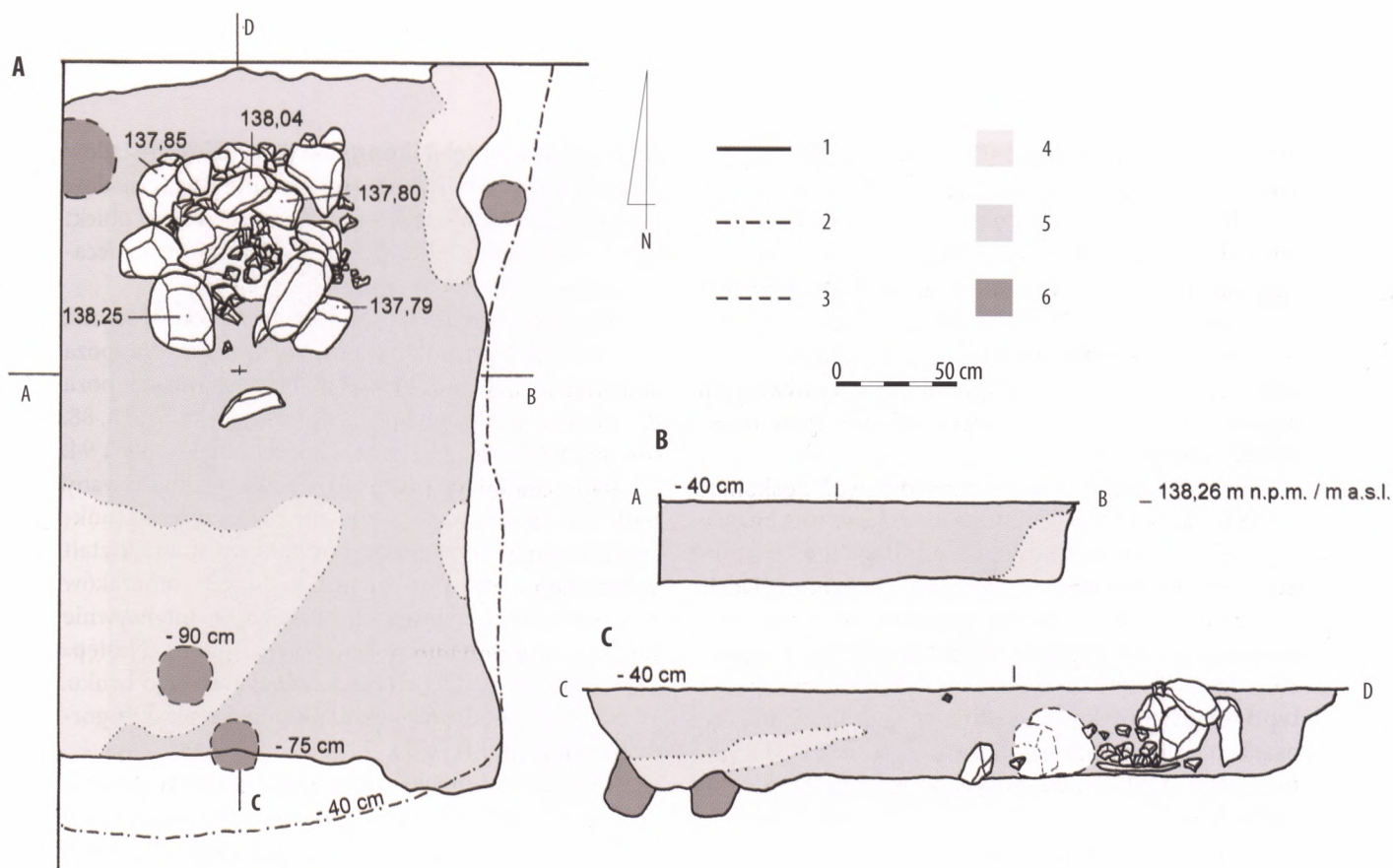
Fragmenty ceramiki wykonanej na kole stanowią około 1% ogółu materiału ceramicznego odkrytego na tym stanowisku (ryc. 5)³. W zdecydowanej większości są to ułamki naczyń (głównie mis i waz) o powierzchniach gładkich, tzw. ceramika „stołowa”, barwy od pomarańczowej do kremowej, wykonanych z gliny umiarkowanie schudzonej domieszką drobnopiękistego piasku. Występują jednak też fragmenty ceramiki określanej jako „siwa” o twardych gładkich powierzchniach barwy od czarnej po szarą. W orna-

Ryc. 5. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Badania w 2006 r. Diagram ilustrujący ilościowy udział poszczególnych grup technologicznych ceramiki z okresu rzymskiego: ceramika czarna /I/ i brunatna /II/, a następnie: lśniaca /I1/, gładka /I2/, szorstka /I3/ i chropowata /I4/, ceramika wykonana na kole garncarskim /toczona/. Opracowała M. Stasiak-Cyran.

Fig. 5. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5, excavations in 2006. Diagram of the quantitative participation of technological groups of the ceramics from the Roman Period. Hand-made pottery: black /I/ and brown /II/, burnished /I1/, smooth /I2/, coarse /I3/ and roughened /I4/, made on potter's wheel /wheel-made/. Designed by M. Stasiak-Cyran.

³ Na podstawie obserwacji makroskopowej, stosując przyjętą wcześniej dla ceramiki lepiennej ręcznie kultury przeworskiej z regionu lubelskiego kategoryzację systemu technologicznego (A. Kokowski 1991, s. 175; M. Stasiak 1994, s. 43-45), w której za najbardziej dystynktywne uznano: wykończenie powierzchni zewnętrznej i barwę naczynia (efekt wypału), podzieleno materiał na następujące podgrupy: ceramikę czarną /I/ i brunatną /II/ oraz: lśniącą /I1/, gładką /I2/, szorstką /I3/ i chropowatą /I4/. Osobną grupę stanowi ceramika wykonana na kole garncarskim /toczona/.

Ryc. 6. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Obiekt 106: Plan zbiorczy /A/ i profile /B, C/ półziemianki; konstrukcja kamienna odkryta w północnej części obiektu /D/. Legenda: 1-3 – zarysy obiektów na głębokościach: 75, 40 i 90 cm; 4 – brunatno-szara ziemia z polepą, węglami drzewnymi i plamami jasnożółtego piasku; 5 – brunatno-szara ziemia z rozdrobnioną polepą i węglami drzewnymi; 6 – ciemnoszara ziemia z niewielką domieszką węgla drzewnych i polepy. Rys. i fot. M. Stasiak-Cyran.

Fig. 6. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Feature 106. Plan /A/ and profiles /B, C/ of the semi-subterranean hut; stone construction in the northern part of the feature /D/. Legend: 1-3 – outlines of features at different depths: 75, 40 i 90 cm; 4 – brown-grey soil with daub, charcoal, and yellow patches of sand; 5 – brown-grey soil with fine-grained daub and charcoal; 6 – dark grey soil with small admixture of fine-grained daub and charcoal. Drawn and photo by M. Stasiak-Cyran.

mentyce tej ostatniej grupy na uwagę zasługują dekoracje wyświecane. Najnowsze ustalenia dowodzą, że technika ta pojawia się na ceramice „siwej” kultury przeworskiej już w fazie C_{1a} (J. Rodzińska-Nowak 2006, s. 155). Jednak w przypadku tego typu materiałów odkrytych w Nieszawie Kolonii, na obszarze oddalonym od znanych ośrodków produkcji ceramicznej, wydaje się, że można umiejscawiać te jak i inne egzemplarze fragmentów wykonanych przy użyciu koła garncarskiego najwcześniej w fazie C_{1b}, a pewnie od C₂, czyli od około połowy III w. n.e.

Wśród zabytków ceramicznych, których chronologię należy również odnieść do młodszego i późnego okresu rzymskiego, na szczególną uwagę zasługują fragmenty obtaczanego zasobowego naczynia typu *Krausengefässe* odkryte w niewielkiej jamie – obiekt 87 (ryc. 4: 4). W Polsce południowo-wschodniej tego typu formy spotyka się wzdłuż całej doliny Sanu, na osadach datowanych w większości na fazy C₂-D. Genezę tego typu naczyń wiąże się z kręgiem dackim (M. Wilk 2005, s. 363, 367).

Najliczniejszą grupą obiektów archeologicznych odsłanianych na stanowisku są dołki po słupach. W ostatnim sezonie zarejestrowano ich 154, z czego 144 w obrębie konstrukcji większych obiektów. Zbadano również dalsze fragmenty obiektów słupowych (nr 43 i 48) odkrytych w 1998 r. (ryc. 1).

Większość (20) obiektów odkrytych w 2006 roku miała charakter gospodarczy. Były to jamy lub grupy jam stanowiących jeden zespół funkcjonalny, niekiedy z wzniesionymi ponad lub wokół nich konstrukcjami słupowymi.

W sezonie 2006 rozpoznano 3 obiekty, którym można by przypisać mieszkalny lub mieszkalno-gospodarczy charakter. Obiekty 84 i 89 miały naziemną lub nieznacznie zagłębioną w ziemię konstrukcję słupową. Nie odbiegają one formą od domostw odkrytych dotychczas na stanowisku (M. Stasiak-Cyran 2005 – tam dalsza literatura). Zaś obiekt 106 można określić jako prostokątną półziemiankę ze słupami w narożnikach i w połowie jednej ze ścian (ryc. 6A-C).

W tym ostatnim obiekcie odsłonięto niezwykle ciekawą, zwartą kamienną konstrukcję o wymiarach 1,3 x 1,3 m (ryc. 6D). Czworokąt tworzyły duże kamienie ustawione pionowo. Konstrukcja uzupełniona (uszczelniona) była małymi okruchami, częściowo intencjonalnie połupanymi. Po rozebraniu jej górnej części okazało się, że spód tworzyła płaska płyta kamienna o lekko nieckowatym kształcie, na której leżały drobne granity. Funkcja tej formy kamiennej i całego obiektu nie jest jasna. Nie miała ona związku z konstrukcją półziemianki. Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy było to urządzenie grzewcze, gdyż nie

znaleziono w obrębie konstrukcji wyraźnych śladów działania ognia. Kamienie również nie nosiły śladów przepalenia. Być może jednak ten czworokątny obiekt stanowił rodzaj „obudowy” czegoś, w czym rozniecano ogień.

Paleniska, w większości z brukami kamiennymi, występowały na osadzie w obrębie domostw lub poza nimi. W 2006 roku odkryto ich 9 usytuowanych poza obiektami i 2 w obrębie chat (obiekty: 81r, 85, 86, 88, 89p, 97, 98B, 98C, 99) oraz 2 piece: obiekty 60⁴ i 94. Najciekawszy z tej grupy to obiekt 94 zbudowany z polepy i kamieni, któremu można przypisać funkcję pieca. Jego konstrukcja początkowo miała kształt regularnego kolistego wieńca z dużych otoczków granitowych i narzutowych okalających intensywnie pomarańczowe wypełnisko (polepa, glina). Następnie przybrała postać w części dolnej zwartego bruku. W centrum znajdował się duży kamień o płaskiej górnej powierzchni (ryc. 7).

Analogiczny obiekt pieca został odkryty na osadzie w Łęgonicach, pow. grójecki. Zbudowany był z kilku wieńców kamieni, w centrum jednego z nich znajdowała się płaska granitowa płyta. Wypełnisko zawierało fragmenty polepy z odciskami drewna, a przepalona glina miała kolor od jasnożółtego po pomarańczowy (T. Liana 2005, s. 255-256, ryc. 10). Funkcja tego pieca nie została opisana. Podobnym obiektom, odkrywanych między innymi na osadach: w Siemiechowie, w Wólce Łasickiej, pow. skierniewicki – posiadającym boczne obudowy gliniane (stad liczne pozostałości polepy z odciskami drewna) – przypisuje się rolę „piekarników”, wapienników lub prymitywnych pieców do wypalania naczyń (W. Bender 1980, s. 348; M. Jażdżewska 2001, s. 256). Takie piece znane są też z innych osad centralnej Polski, na przykład ze Stobnicy-Trzymorgów, pow. piotrowski (H. Wiklak 1983, s. 166-170, ryc. 4, 5), Strobina (B. Abramek 1982, s. 155-157). W ich interpretacji zwraca się uwagę na możliwość wielofunkcyjności. Są to, podobnie jak obiekt 94 z Nieszawy Kolonii, piece z paleniskami zagłębionymi w ziemię, gdzie jama wykładana jest kamieniami. Takie umacnianie konstrukcji jest konieczne przy piaszczystym podłożu.

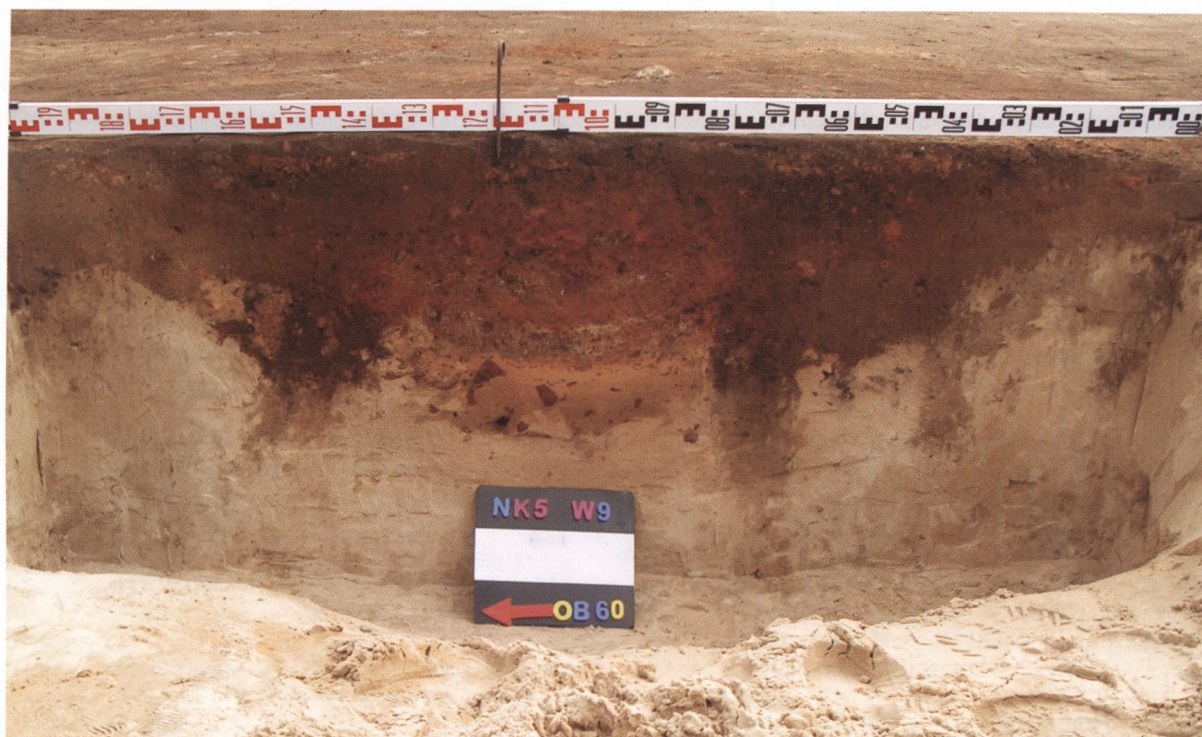
Różnego rodzaju urządzenia produkcyjne znane są również z osad mazowieckiego ośrodka hutnictwa starożytnego (np. Biskupice, pow. pruszkowski, Milanówek, pow. grodzicki), gdzie, oprócz pieców hutniczych, wyróżniono piece do magazynowania rudy i wapiennicze, paleniska kuźnicze, czy budynki z pie-

⁴ Fragment obiektu nr 60 zarejestrowano już w 1999 r. w wykopie sondazowym.

Ryc. 7. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Obiekt 94. Fot. M. Stasiak-Cyran.

Fig. 7. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Feature 94. Photo by M. Stasiak-Cyran.

Ryc. 8. Nieszawa Kolonia, pow. opolski, stan. 5. Obiekt 60. Profil pieca. Fot. M. Stasiak-Cyran.

Fig. 8. Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5. Feature 60. Profile of the kiln. Photo by M. Stasiak-Cyran.

cami grzewczymi (S. Woyda 1977, s. 481-484). Obiekt 94 konstrukcyjnie bardzo przypomina piece wapiennicze z Biskupic (tamże, s. 483, ryc. 9).

Odkrycia pieców wapienniczych zostały podsumowane przez Jerzego Pyrgałą (1971)⁵. Budowę pieców z przeworskich osad w Poświętnem, pow. wołomiński i Kołozębii, pow. płoński, można sprowadzić do następującego schematu: część naziemna – warstwa zawaliskowa (bryły polepy z odciskami drewnianej konstrukcji – kopuły wzniesionej nad jamą); część podziemna – jama ze ścianami wzmocnionymi kamieniami i wylepionymi grubą warstwą polepy (tamże, s. 360-361). Obok warstwy zawaliskowej i obudowy ściennej pieców, obecna również była warstwa wapna. Taką wyraźną warstwę zawierającą wapno odkryto w Nieszawie w obiekcie 60 (ryc. 8). Analiza profilu tego obiektu wskazuje, że mamy w tym przypadku do czynienia z konstrukcją drewnianą w jamie piecowej, co jest nietypowe dla obiektów znanych z ziem polskich, a występuje na stanowiskach niemieckich, m.in. Potsdam-Krampnitz (tamże, s. 361, ryc. 9).

Odkryte w Nieszawie Kolonii piece – obiekty 60 i 94 – ze względu na swoją konstrukcję oraz pozostałości wapna w wypełniskach (zwłaszcza w przypadku obiektu 60), można uznać za wapienniki. Nie jest oczywiście wykluczone, że mogły one pełnić również inne role w gospodarce mieszkańców osady. Natomiast w przypadku obiektu 106 trudno jest jednoznacznie wskazać, jakie było przeznaczenie odkrytej tam konstrukcji kamiennej.

W kontekście rozważań o funkcji opisanych wyżej obiektów warto zwrócić uwagę na znaleziska przedmiotów związanych prawdopodobnie z jakąś formą (wtórnej?) obróbki metali. Do takich należą: pilniki, młotek, czy miniaturowe naczynie – tygiel? (ryc. 3: 5, 7). Dowodem na istnienie na osadzie tego typu działań jest również odkrycie żuźla z wytopu metalu (prawdopodobnie miedzi), który poddano badaniom mineralogiczno-petrograficznym

i stwierdzono, że został on przetworzony termicznie w temperaturze 950-1000°C, czyli zbliżonej do temperatur wytopu miedzi i brązu (M. Pawlikowski 2006).

Szczególnie interesującym znaleziskiem jest młoteczek żelazny pochodzący z warstwy kulturowej (ryc. 3: 5). Jest to narzędzie o niewielkich rozmiarach (długość 7,5 cm) i formie zbliżonej do typu IB3 według typologii Andrzeja Kokowskiego, czyli młotków o przekroju poziomym prostokątnym, o podstawie wklęsłej i największej wysokości w miejscu mocowania trzonka (A. Kokowski 1981, s. 196-197, ryc. 2). Typ ten autor datuje na IV w. n.e. (tamże, s. 198, ryc. 3). Większość zestawionych w wyżej wymienionej typologii młotków to egzemplarze małe, których waga nie przekracza jednego kilograma. Mogły one służyć do wykuwania małych przedmiotów, takich jak noże, klucze, krzesiwa.

Niewątpliwie mieszkańcy osady nieszawskiej posiadali umiejętność budowy urządzeń grzewczych, gdzie uzyskiwano wysokie temperatury umożliwiające, na przykład, przetapianie i przekuwanie metali. Ponadto, wytwarzane na terenie osady wapno mogło mieć zastosowanie w procesach hutniczych (por. J. Pyrgała 1971, s. 365). Mamy nadzieję, że dalsze badania wykopaliskowe dostarczą jednoznacznych dowodów na istnienie działalności związanej z metalurgią żelaza lub/i metali nieżelaznych, dotychczas znanej z Lubelszczyzny jedynie z jednej osady kultury przeworskiej (Sobieszyn, pow. rycki, stan. 14 – P. Łuczkiwicz 2002).

Odkrycie w 2006 roku w Nieszawie Kolonii nowej serii ceramiki wykonanej na kole, najprawdopodobniej późnego wariantu fibuli Almgren 158, a przede wszystkim fragmentów naczyń zasobowych *Krausengefässe*, są kolejnym argumentem uzasadniającym wcześniejsze przypuszczenia, że mamy tu być może do czynienia z ponownym zasiedleniem osady w horyzoncie odpowiadającym schyłkowej fazie kultury przeworskiej (por. M. Stasiak-Cyran 2000, s. 93).

⁵ Autor zamieszcza mapkę z występowaniem pieców wapienniczych na ziemiach polskich (J. Pyrgała 1971, ryc. 6). Obecnie, należałoby ją uzupełnić o nowe odkrycia m.in. z Polski centralnej (przywoływane w tekście) oraz o osadę w Nieszawie Kolonii.

Literatura

- Abramek Bogusław
1982 *Osada kultury przeworskiej w Strobiniu na stan. 3. Sprawozdania Archeologiczne* 34, s. 153-169.
- Beckmann Bernhard
1966 *Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*. Saalburg Jahrbuch 23, s. 5-100.
- Bender Witold
1980 *Kompleks osadniczy w miejscowości Wólka Lasiecka na tle osadnictwa dorzecza Bzury*. *Archeologia Polski* 25: 2, s. 335-392.
- Cywa Katarzyna
2007 *Wstępne wyniki analizy węgla drzewnych z osady kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii stan. 5* (maszynopis dokumentacji przechowywany w Muzeum Lubelskim w Lublinie).
- Dąbrowska Teresa
1995 *Późne odmiany fibul silnie profilowanych w Polsce*. *Wiadomości Archeologiczne* 53: 1, s. 3-34.
1997 *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasovien*. Kraków. *Monumenta Archaeologica* Barbarica 3.
- Dobrzańska Halina
1990 *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część 1 i 2*. Kraków.
- Godłowski Kazimierz
1977 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 4, s. 7-238.
- Godłowski Kazimierz, Szadkowska Lucyna
1972 *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, powiat Opole*. *Opolski Rocznik Muzealny* 5, s. 5-246.
- Jażdżewska Maria
1988 *Najciekawsze obiekty na stanowisku kultury przeworskiej w Siemiechowie nad górną Wartą*. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 32 (1985), s. 109-142.
2001 *Piec garncarski z okresu późnorzymskiego w Siemiechowie st. 2, gm. Widawa, woj. łódzkie, na tle ośrodków produkcji garncarskiej w Polsce*. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 41 (1999-2001), s. 253-277.
- Kalisz Joanna
2006 *Opracowanie zwierzęcych szczątków kostnych z Kolonii Nieszawa; stanowisko 5* (maszynopis dokumentacji przechowywany w Muzeum Lubelskim w Lublinie).
- Kokowski Andrzej
1981 *Pochówki kowali w Europie od IV w. p.n.e. do VI w. n.e.* *Archeologia Polski* 26: 1, s. 191-218.
- Liana Teresa
2005 *Osada z młodszego okresu rzymskiego w Łęgonicach, pow. grójecki*. *Wiadomości Archeologiczne* 57 (2004-2005), s. 241-280.
- Łuczkiwicz Piotr
2002 *Ślady produkcji metalurgicznej na osadzie kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Sobieszynie (stan. 14), pow. Ryki, woj. Lublin*. W: *Hutnictwo świętokrzyskie oraz inne centra i ośrodki starożytnej metalurgii żelaza na ziemiach polskich*, red. S. Orzechowski. Kielce, s. 159-165.
- Nogaj-Chachaj Jolanta
2007 *Uwarunkowania środowiskowe lokalizacji osady kultury przeworskiej w Nieszawie-Kolonii, stan. 5* (maszynopis dokumentacji przechowywany w Muzeum Lubelskim w Lublinie).
- Pawlikowski Maciej
2006 *Dokumentacja badań mineralogiczno-petrograficznych i technologicznych ceramiki ze stanowiska 5 w Nieszawie Kolonii, pow. Opole Lubelskie* (maszynopis dokumentacji przechowywany w Muzeum Lubelskim w Lublinie).
- Pyrgała Jerzy
1971 *Wapiennictwo w dorzeczu środkowej i dolnej Wisły u schyłku starożytności (I-IV wiek n.e.)*. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 19: 3, s. 351-367.
- Rodzińska-Nowak Judyta
2006 *Jakuszowice stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów*. Kraków.
- Stasiak (Stasiak-Cyran) Marta
1994 *Ceramika z cmentarzyska kultury przeworskiej w Opoce*. Lublin. *Lubelskie Materiały Archeologiczne* 8: 2. *Kultura przeworska 2*.
2000 *Wyniki piątego sezonu badań na osadzie kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, stanowisko 5, pow. Opole Lubelskie*. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 5, s. 85-95.
2005 *Wyniki badań ratowniczych na terenie osady kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, stan. 5, pow. Opole Lubelskie, w 2003 r.* *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 7, s. 95-101.
- Wasylikowa Krystyna
2007 *Wstępne wyniki analizy botanicznej materiału z osady kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii stan. 5* (maszynopis dokumentacji przechowywany w Muzeum Lubelskim w Lublinie).
- Wasylikowa Krystyna, Cywa Katarzyna, Stasiak-Cyran Marta
2008 *Rola roślin w gospodarce osady kultury przeworskiej w Nieszawie Kolonii, pow. opolski, stanowisko 5*. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* (w tym tomie).
- Wiklak Henryk
1983 *Osada kultury przeworskiej z przelomu okresu lateńskiego i rzymskiego w Stobnicy-Trzymorgach, stan. 2, woj. Piotrków Tryb.* *Sprawozdania Archeologiczne* 35, s. 161-208.
- Wilk Magdalena
2005 *Późnorzymskie naczynia zasobowe (w typie Krausengefässe) na obszarze południowo-wschodniej Polski*. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 26, s. 305-371.

Woyda Stefan

1977 *Mazowiecki ośrodek hutnictwa starożytnego (I wiek p.n.e. – IV wiek n.e.)*. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 25: 4, s. 471-488.

The most interesting features and artefacts from the excavations in 2006 at a Przeworsk culture settlement in Nieszawa Kolonia, Opole Lubelskie district, site 5

/summary/

In 2006, archaeological excavations covered an area of 707,5 m². 31 new features or complexes of features were discovered (dwelling features, domestic pits, hearths, kilns, postholes). Additionally, exploration of 5 features recorded in previous years was continued (Fig. 1: A, B). More than 10 thousand pieces of mass material were obtained, almost half of which are constituted by fragments of clay vessels (Fig. 2, 4, 5) and dozens of iron, bronze and stone items (Fig. 3).

The dating of the majority of the artefacts and features discovered in Nieszawa Kolonia can be closed within phases B₂-B₂/C₁-C_{1a} of the Roman Period. From this period of the utilisation of the settlement we have the following items: a bronze pin with a profiled head and a bronze strongly profiled fibula of Almgren type 84 (Fig. 3: 3, 6).

The excavations in 2006 yielded another batch of wheel-made pottery, which was discovered both in the cultural layer and in the filling of the features (Fig. 4: 1-4). Technologically and stylistically speaking, it conforms to the tradition of pottery making of the people from the Przeworsk culture. One of the most interesting items is a rim belonging to a collar-mouthed bowl, ornamented with burnished motifs (Fig. 4: 3). This, as well as other fragments of wheel-made pottery can be

dated to phase C_{1b} at the earliest, and more probably to phase C₂ of the Roman Period. Among the ceramic artefacts whose chronology should be associated with phases C₂-D, particularly noteworthy are the fragments of a partly wheel-made storage vessel of the *Krausengefässe* type, discovered in a small pit (feature 87) (Fig. 4: 4).

To the most interesting features discovered in 2006 belong huts 84 and 89, which were probably of an overground or slightly sunken pole construction. In a semi-subterranean hut – feature 106 (Fig. 6A-C) – a most interesting integral stone construction was unearthed, which measured 1,3 x 1,3 m (Fig. 6D). The kilns discovered in Nieszawa Kolonia – features: 60 and 94 (Fig. 7, 8) can be determined as lime kilns due to their construction and remnants of lime in the filling (especially in the case of feature 60). On the other hand, in the case of feature 106, it is difficult to determine the function of the stone construction it contained.

Other noteworthy finds are the items which are probably connected with some form of (secondary?) treatment of metals. They include: files, a hammer, or a miniature vessel – a melting pot? (Fig. 3: 5, 7).

Translated by Marta Stasiak-Cyran

Mgr Marta Stasiak-Cyran
Muzeum Lubelskie w Lublinie
Ul. Zamkowa 9
20-119 Lublin
martacyran@poczta.onet.pl